

solidar

 TOGETHER FOR
SOCIAL EUROPE

МОНИТОР ЗА СОЦИЈАЛНИ ПРАВА 2020

СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Во последниве години, Република Северна Македонија ги зголеми своите напори и постигна напредок во клучните области идентификувани од Советот како неопходни за отворање на пристапните преговори, известува Европската комисија. Поточно, напорите се насочени кон судството, борбата против корупцијата и организираните криминали, реформата на разузнавачките служби и јавната администрација.¹ Избувнувањето на пандемијата со Ковид-19 во голема мера влијаеше на Северна Македонија на неколку нивоа. Прво, пандемијата ја поттикна владата да прогласи вонредна состојба и според тоа да управува со декрет помеѓу март 2020 и јуни 2020. Ваквата состојба која е без преседан предизвика исто така и одложување на парламентарните избори од април 2020, кога беа првично планирани, за јули 2020. Иако социо-економските

последници сè уште се тешки за проценка, за Северна Македонија се предвидува загуба од 4 до 6 проценти од БДП, поради ризикот од невработеност за илјадници граѓани. Исто така се очекуваат фискални последици од привремените мерки за поддршка на владата.² Оваа слика е испреплетена со она што Националната стратешка група го идентификува како најитни социјални прашања, како што се невработеноста кај младите, емиграцијата и ниската минимална плата. Иако невработеноста кај младите се намалуваше од 2011 година, кога изнесуваше 47% сепак во 2019 година достигна исклучително високо ниво, со 30,5% невработеност кај младите на возраст од 15-29 години.³ Минималната плата, исто така, е многу пониска од просекот на Европската Унија, земена предвид и во однос на платите во евра и според паритетот на куповната моќ.⁴

1 Европска комисија (2020) Извештај за С. Македонија за 2020 година: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf

2 Ibid.

3 Евростат (2020) Стапка на невработеност кај младите според пол, возраст и земја на раѓањеЧ <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

4 Евростат (2020) Статистика за минимална платаЧ <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/1568.pdf>

	2018	2019	EU-28 2019
Џиниев индекс ⁵	31,9	30,7	30,1
Невработеност ⁶	20,8%	17,3%	6,3%
Индекс за родова еднаквост ⁷	N/A	N/A	67,9 (2020)
Сиромаштија кај вработените ⁸	8,7%	8,4%	9,2%
Пренаселеност во домаќинствата ⁹	46,4%	43,5%	15,6%
ЦИВИКУС Монитор за граѓанското општество ¹⁰		СКРАТЕНО	N/A

Селектирани индикатори за состојбата со социјалните права

ЕДНАКВИ МОЖНОСТИ И ПРИСТАП ДО ПАЗАРОТ НА ТРУДОТ

Невработеноста е главна одлика на пазарот на трудот во Северна Македонија. Повеќе од една петтина од македонската работна сила беше без работа во 2018 година.¹¹ Покрај тоа, околу 80% од невработените се долгорочно невработени, што во голема мера покажува дека нема совпаѓање со вештините што го одликуваат пазарот на трудот. Генерално, 15% од работната сила е долгорочно невработена, иако стапката постојано се намалува во последните неколку години, што е позитивен тренд. Стапката на вработеност се зголеми во годината пред да се појави пандемијата, но остана на ниско ниво.¹² За жените е несразмерно потешко да пристапат до пазарот на трудот: стапката на вработување на жени беше 45,2% во 2018 година, во споредба со 66,6 % за вработувања на мажи.¹³

ОБРАЗОВАНИЕ И НЕВРАБОТЕНОСТ КАЈ МЛАДИТЕ

Јавните трошоци за образование се во просек околу 3,7% од БДП во последните пет години, и сè уште се под просекот на Организацијата за економска соработка и развој (ОЕЦД).¹⁴ Откако земјата се стекна со независност, учеството во школувањето во Северна Македонија се зголеми, што доведе до пораст на образовните достигнувања кај младите. Сепак, според резултатите од ПИСА, Северна Македонија има најлоши резултати според достигнувањата во учењето во регионот на Западен Балкан. Социо-економските разлики не влијаат на резултатите од учењето во Северна Македонија, што делумно се должи на општото ниско ниво

5 Евростат (2020). Џиниев коефициент за изедначен расположлив приход: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?lang=en&dataset=ilc_di12

6 Евростат (2020). Невработеност по пол и возраст: годишни податоци: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_a&lang=en

7 Европски институт за родова еднаквост (2020). Индекс за родова еднаквост: <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2020>

8 Евростат (2020). Стапка за вработени со ризик за сиромаштија: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tespm070/default/table?lang=en>

9 Евростат (2020). Стапка на пренаселеност според возраст, пол, и статус на сиромаштија – вкупно население: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_lvho05a/default/table?lang=en

10 ЦИВИКУС (2020). Монитор на граѓанското општество – Македонија: <https://monitor.civicus.org/country/macedonia/>

11 Евростат (2020) Земји за проширување – статистика на пазарот на трудот: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Enlargement_countries_-_labour_market_statistics#Employment_rates

12 Европска комисија (2020) Извештај за С. Македонија за 2020 година https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf

13 Евростат (2020) Земји за проширување – статистика за пазарот на трудот: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Enlargement_countries_-_labour_market_statistics#Employment_rates

14 Европска комисија (2020) Извештај за С. Македонија за 2020 година: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf

на перформанси низ целата земја. Како и да е, јазот во резултатите од учењето помеѓу урбаните и руралните области е еден од најголемите помеѓу економиите кои учествуваат во ПИСА. Во науката, на пример, 15-годишни ученици кои живеат во рурални области се 1,5 година поназад во школувањето од оние кои живеат во урбаните области. Етничката припадност, особено за албанското малцинство, е уште еден релевантен фактор на диференцијација на резултатите од учењето, и овој јаз го зголемува понатамошното напредување на учениците во образовниот систем.¹⁵

Во 2019 година, 30,5% од младите луѓе на возраст од 15-29 години биле невработени во Северна Македонија, што е повеќе од двојно од просечните стапки во еврозоната (12,9%) и на ЕУ-27 (11,9%). Невработеноста кај младите зависи и од полот: во 2019 година, 28,6% од младите мажи биле невработени и 32,5% од младите жени¹⁶. Ниската стапка на активност на младата популација на пазарот на трудот е тесно поврзана со нееднаквостите во образованието, бидејќи 42% од лицата со ниско образование биле неактивни во 2015 година¹⁷. Невработеноста не е единственото итно прашање во Северна Македонија. Стапката на лицата кои не се вработени, ниту се на училиште или обука (NEET) беше 31,4% во 2019 година, со широк родов јаз од 12,1 проценти: стапката на жени од оваа категорија беше 37,4%.¹⁸ Невработеноста кај младите (кога работниците се високо квалификувани, но работат на ниско платени работни места; или, се високо квалификувани, но

работат со скратено работно време на работни места со ниски вештини; или, би сакале да бидат со полно работно време) е уште една алармантна карактеристика на пазарот на трудот.¹⁹ Според извештајот на „Фајненс Тинк“ (Finance Think) за 2019 година врз основа на податоците на МОТ, невработените млади лица сочинуваат 12,5% од вработеното население во Северна Македонија на возраст од 15-19 години, што е скоро за 5 проценти повисоко од просекот на ЕУ-28. Стапката беше поголема за жените во целина: во просек, 19% беа недоволно вработени.²⁰

Оваа состојба предизвика одлив на мозоци од Северна Македонија. Повеќе од една четвртина од националното население емигрирало до 2017 година, а повеќе од една третина од работната сила со универзитетско образование живееле во странство таа година. Меѓу луѓето со некакво високо образование, скоро 40% се иселени. Незадоволството е особено големо во секторот за образование: во 2017 година, околу 70% од луѓето кои се вработени во системот за високо образование на Северна Македонија планираа да се иселат, а 20% од оваа група веќе аплицирале за работа во странство.²¹

Сукцесивните влади на Северна Македонија се обидоа со години да се справат со невработеноста кај младите. Националната стратешка група известува дека во последната деценија јавните мерки за борба против невработеноста кај младите се фокусираат на три главни области на политика: макроекономски и

15 ОЕЦД (2019) Осврти на ОЕЦД за евалуацијата и оценувањето во образованието: С. Македонија https://www.oecd-ilibrary.org/sites/079fe34c-en/1/2/1/index.html?itemId=/content/publication/079fe34c-en&csp_=b01967bbf6919870948b05a9f57ca5a4&itemIGO=oecd&itemContentType=book

16 Евростат (2020) Стапка на невработеност на млади по пол, возраст и земја на раѓање https://ec.europa.eu/eurostat/data-browser/view/yth_empl_100/default/table?lang=en

17 Никица Мојсоска Блажевски, Марјан Петрески и Деспина Петреска (2015) Зголемување на активност на пазарот на трудот на сиромашните, жените и неформалните работници: Да направиме работата да се исплати во Македонија https://www.researchgate.net/publication/287973216_Increasing_the_Labor_Market_Activity_of_the_Poor_Females_and_Informal_Workers_Let's_Make_Work_Pay_in_Macedonia

18 Евростат (2020) Статистички податоци за млади луѓе кои ниту се вработени ниту се во образование или обука https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Statistics_on_young_people_neither_in_employment_nor_in_education_or_training#:~:text=The%20latest%20data%20available%20for,for%20those%20aged%2030%E2%80%9334

19 Европска комисија (2017) Младински политики во поранешна југословенска Република Македонија – 2017 https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/sites/youthwiki/files/gdformer_yugoslav_republic_of_macedonia.pdf

20 Фајненс Тинк (Finance Think) (2019) Анализа на недоволната вработеност на младите во С. Македонија, Црна Гора и Србија <https://www.financethink.mk/wp-content/uploads/2019/03/Policy-study-22.pdf>

21 Светска банка (2019) Миграцијата и одливот на мозоци <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/32481>

секторски активности и нивно влијание врз создавањето работни места; политики за образование и обука и нивната важност за пазарот на трудот; и политиките на пазарот на трудот кои ги надминуваат јазовите помеѓу понудата и побарувачката на трудот. Процесот на планирање, дизајнирање и имплементација на активни програми за пазарот на трудот (АППТ) започна во 2007 година и се спроведува преку оперативни планови (ОП). ОП ги следат упатствата утврдени во стратешките документи, вклучително и Националната стратегија за вработување и Националниот план за акција за вработување. Насочен кон младите, посебниот Акционен план за младинска невработеност 2012-2015 беше проследен со новиот Акционен план за младинска невработеност 2016-2020 година.

Овој последен стратешки документ предвидува создавање на систем за предвидување на вештини со цел подобра да се постигне подобра информираност на креаторите на политики како и на поединците при изборот на образование и работа. Моделот за предвидување на вештини се заснова на демографски проекции, истражувања на работодавци и работни места, податоци за образование, проекции за вработување и секторски студии. Министерството за труд и социјална политика и Министерството за образование и наука го користат и обезбедуваат податоци за тоа. Други мерки, исто така, се предвидени со Акциониот план за невработеност на младите за 2016-2020 година. Овие вклучуваат активности за создавање можности за работа, на пример преку субвенционирано вработување за млади воопшто, како и за оние млади луѓе кои се соочуваат со ризик од социјално исклучување, како и преку поддршка за мали и средни претпријатија (МСП). Планот вклучува и флексибилност; стажирање и пракса (иако сè уште не се разработени јасни упатства); кариера и

советодавни услуги за кариера; и развој на компетенциите за претприемништво.²²

ИНТЕГРАЦИЈА НА МИГРАНТИ

Министерството за труд и социјална политика (МТСП) формираше меѓуминистерска група за интеграција на бегалци и странци. Приоритетите кои се поставени вклучуваат и подготовка на Нацрт-стратегија за вклучување на бегалци и странци во периодот од 2017 до 2027 година. Фокусот на Нацрт-стратегијата е подобрување на образовните услуги за бегалците, особено курсеви за јазик, како основно средство за интеграција. Покрај несоодветноста на едукативните и менторските услуги за бегалците во Северна Македонија, недостатокот од прецизни официјални податоци за имиграцијата претставува главно прашање за интеграција на имигрантите, пренесува ИРИС Нетворк (IRIS Network). Големите број нередовни движења доведува до депортација на нередовни имигранти во Грција (главната пристапна точка за имигрантите во Северна Македонија) на дневна основа.²³ Европската комисија, во својот Извештај за Македонија во 2020 година, ја споменува потребата земјата да има посистематски пристап кон регистрирањето и профилирањето на мигрантите.²⁴

Според Законот за социјална заштита, основната социјална заштита, постојаната социјална заштита, медицинската нега и еднократната парична помош им се достапни на сите бегалци, баратели на азил и лица под супсидијарна заштита. Медицинската помош за овие групи во центрите за заштита главно се обезбедува од Црвениот крст во соработка со Министерството за здравство. Центрите за социјална работа (ЦСП) се задолжени за управување со социјалната заштита, а Центарот за интеграција се занимава со ширење на соодветни информации,

22 Европска комисија (2017) Младински политики во поранешна југословенска Република Македонија – 2017 https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/sites/youthwiki/files/gdlformer_yugoslav_republic_of_macedonia.pdf

23 ИРИС Нетворк (2019) Регионален извештај во сенка <http://iris-see.eu/wp-content/uploads/2020/01/Regional-Shadow-Report.pdf>

24 Европска комисија (2020) Извештај за С. Македонија за 2020 https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf

како и поддршка на бегалците при нивното аплицирање за социјална помош. Единствените лица со целосен пристап до социјалните права се оние под хуманитарна заштита, жртвина трговија солуге, признати бегалци, лица под супсидијарна заштита и странски државјани со дозвола за трајно останување во земјата. Интеграцијата на бегалците во Северна Македонија се состои од три главни услуги: вклучување на бегалците во националниот систем на социјална помош: поддршка за бегалците да станат самостојни преку вработување, образование, вдомување и други средства; и правна помош за да се овозможи бегалците целосно да се интегрираат во општеството на Северна Македонија, или како граѓани или како носители на дозволи за постојан престој.²⁵

Вклученоста на ромското малцинство доби се поголемо внимание во последните години, што резултираше со зголемување на владините средства. Сепак, слабата употреба на овие средства останува да биде проблем, заедно со бавната имплементација, координација и следење на сите интервенции за зголемување на вклученоста на Ромите во општеството на Северна Македонија. Ромите се жртви на расизам, сегрегација и дискриминација, и покрај постоењето на законска рамка што ги штити човековите права на малцинствата. Пошироко земено, постојат бариери што го спречуваат ромското малцинство да има пристап до вработување, здравствена заштита, образование, правда и домување.²⁶

ДАНОЧЕН СИСТЕМ

Во јануари 2019 година, владата воведо реформа насочена кон прераспределба на фискалниот товар кон најбогатиот дел кој

сочинува 1% од населението. Зголемените приходи што произлегоа од оваа реформа имаа за цел да финансираат нови права на социјална заштита, кои беа поврзани со даночната реформа под капата на поширок пакет социјални реформи. Овој пакет вклучување нов закон за социјална заштита, кој воведо загарантирана минимална помош; Законот за социјално осигурување за постари лица, со кој се воведо социјални пензии; и измени и дополнувања на Законот за заштита на децата, со кои се воведо образовни додатоци. Сепак, оваа политика беше повлечена само 11 месеци по нејзиното воведување од истата влада што ја предложи. Аргументите за поддршка на оваа одлука го вклучија фактот дека реформата, како што беше замислена, доведе до подобрување од помалку од 1% во однос на рамноправното распределување на приходите, но сепак доведе до избегнување на данок еквивалентно на 50% од очекуваните приходи. Европската мрежа за социјална политика ги оспорува овие аргументи од различни перспективи. На пример, забележува дека најновите достапни податоци за нееднаквоста се однесуваат на 2018 година и дека подобрувањето за 0,6 проценти во Џиниевиот коефициент не треба да се занемарува. И, ако целта на владата беше да го намали фискалниот притисок врз определена група на приходи, ќе беше подобро да се променат прогресивните прагови на персоналниот данок на доход. Европската мрежа за социјални политики исто така посочува дека, со враќање на целата реформа, владата го изгуби политичкиот кредибилитет.²⁷ Како позитивна забелешка, горенаведените мерки воведени заедно со даночната реформа се идентификувани од НСГ како позитивен чекор кон намалување на нееднаквостите во Северна Македонија.

25 Ристевски, В. (2016) Пристап до социјална заштита и натурализација за бегалци и лица под супсидијарна заштита во Република Македонија <https://civicamobilitas.mk/wp-content/uploads/2018/02/ACCESS-TO-SOCIAL-PROTECTION-AND-NATURALIZATION-FOR-REFUGEES-AND-PERSONS-UNDER-SUBSIDIARY-PROTECTION-IN-THE-REPUBLIC-OF-MACEDONIA.pdf>

26 Европска комисија (2020) Извештај за С. Македонија за 2020 https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf

27 ЕСПН (2019) Северна Македонија го отповикува прогресивното оданочување <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=22203&langId=en>

ФЕР РАБОТНИ УСЛОВИ

МИНИМАЛНИ ПЛАТИ И СИРОМАШТИЈА ПРИ РАБОТА

Ниските плати се честа појава во Северна Македонија, со стапка од 25% на лица кои заработуваат ниски плати во 2014 година.²⁸ Во 2012 година, беше воведена законска минимална плата, со позитивна последица на заштита на работниците од секторите кои не припаѓаат на синдикати. Сепак, сè додека не беа воведени измени и дополнувања на законот во 2017 година, минималната плата не важеше за сите сектори. Секторите што беа изоставени вклучуваа производство на текстил, облека и кожа, од кои сите имаа голема концентрација на работници со ниски примања. Самовработените не се опфатени со одредбите за минимална плата во Северна Македонија. Помеѓу 2012 и 2018 година, минималната нето-плата се зголеми за 51%.²⁹ Сепак, минималната плата во Северна Македонија е значително пониска од онаа во ЕУ.³⁰ И покрај напорите на властите да спроведат усогласеност со минималната плата, доказите покажуваат дека во многу случаи работодавците го применуваат како праг на придонес за социјално осигурување, плаќајќи износи над минималната плата во готово за да избегнат поголеми придонеси. И покрај овие проблеми, сепак минималната плата има позитивно влијание врз сиромаштијата при работа и правичните плати.³¹ Како и да е, Националната стратешка група истакнува дека мисијата на ММФ во Северна Македонија предложи

намалување на основата на минималниот доход за социјално осигурување,³² иако владините политики сè уште не се движат во оваа насока.

Сиромаштијата при работа во Северна Македонија не е толку изразена како сиромаштијата без работа, а во 2016 година, таа беше малку пониска од просекот на ЕУ со 9,6%. Од вработените лица во Северна Македонија на возраст од 18-64 години, 8,9% беа изложени на ризик од сиромаштија по социјалните трансфери во 2016 година. Сепак, статусот на вработување има влијание врз појавата на сиромаштија при работа во Северна Македонија, а самовработените се група со најголем ризик да бидат погодени. Меѓу вработените работници, оние кои се вработени со скратено работно време се најпогодени од сиромаштија при работа. Должината на нивниот договор влијае и на стапката на сиромаштија при работа. Сиромаштијата при работа кај вработените со привремени договори изнесуваше 5,9% во 2016 година, додека стапката за оние со трајни договори беше 4,8% за оние со трајни договори. Од 2012 година, привременото вработување е зголемено за 16,2%. Сепак, вработувањето со скратено работно време е во голема мера недоволно: податоците од Истражувањето на работната сила за 2017 година покажуваат дека во 63% од случаите, главната причина за работа со скратено работно време е недостатокот на алтернативни работни места.³³

28 Евростат (2020) Плати и трошоци за работна сила https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Wages_and_labour_costs#Gross_wages.2Fearnings

29 ЕСПН (2019) Сиромаштија при работа во Северна Македонија <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21098&langId=en>

30 Евростат (2020) Статистика за минимални плати <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/1568.pdf>

31 ЕСПН (2019) Сиромаштија при работа во Северна Македонија <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21098&langId=en>

32 ММФ (2020) Извештај за земјата бр. 20/24 Република С. Македонија <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/CR/2020/English/1MKDEA2020001.ashx>

33 ЕСПН (2019) Сиромаштија при работа во Северна Македонија <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21098&langId=en>

НЕСИГУРНОСТ И ЗДРАВЈЕ И БЕЗБЕДНОСТ НА РАБОТНОТО МЕСТО

Иако неформалното вработување се намали по 2013 година на 18,1% во 2017 година, тоа сепак претставува значајно прашање за македонскиот пазар на трудот, особено кај ниско квалификуваните работници.³⁴ Затоа, оваа последна група се соочува со висок ризик од несигурност. Понатаму, високиот ризик на работници со скратено работно време од сиромаштија при работа е исто така резултат на несигурните услови на нивната работа.³⁵ И самовработените работници се предмет на несигурност.

Несигурноста во Северна Македонија се однесува и на здравствените и безбедносните услови на работниците. Здравјето и безбедноста на работното место се регулирани со Законот за безбедност и здравје при работа, чиј фундаментален принцип е „принципот на превенција од повреди на работно место, професионални болести и болести поврзани со работата“. Помеѓу 2007 и 2010 година, законот се применуваше релативно малку, но неговата примена се зголемуваше со текот на времето, благодарение на воведувањето на правни лица одговорни за спроведување на оценките на ризик и спроведување на одредбите на законот.³⁶ Во поново време, вработувањето на дополнителни инспектори имаше умерено позитивно влијание врз капацитетот за администрирање на здравјето и безбедноста при работа. Сепак, според

Европската комисија, законодавството не е доволно спроведено. Во 2019 година, граѓанските организации пријавиле 141 повреда на работно место, од кои 22 биле фатални.³⁷

РОДОВА ЕДНАКВОСТ И РАМНОТЕЖА ПОМЕЃУ РАБОТАТА И ПРИВАТНИОТ ЖИВОТ

Во 2018 година, родовиот јаз во вработувањето во Северна Македонија изнесуваше над 20% повеќе од оној во сите, освен во една земја на ЕУ.³⁸ Во соработка со Европскиот институт за родова еднаквост, Северна Македонија го воведо својот прв Индекс за родова еднаквост во 2019 година, заснован на податоците од 2015 година. Од овој извештај се чини дека перформансите во однос на родовиот баланс на моќ се задоволителни, делумно благодарение на родовата квота за членови на парламентот воведена пред 17 години. Но, постои значителна родова нееднаквост, особено во приходите, заработувачката и поделбата на одговорностите во домаќинствата. Генерално, индексот за родова еднаквост во 2015 година за Северна Македонија, со 62, е под просечниот индекс за ЕУ-28, што е 66,2.³⁹ Разликата во платите во Северна Македонија во 2017 година беше 12,5%. Кога се земаат предвид карактеристиките како што се образованието, годините на работа, возраста и профилот на професијата, овој јаз се зголемува на 17,3%. Кога се разгледуваат само луѓето кои имаат завршено основно образование, јазот е 28%.⁴⁰

34 Европска комисија (2020) Работен документ на службите на Комисијата – Извештај за С. Македонија за 2020 https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf

35 ЕСПН (2019) Сиромаштија при работа во Северна Македонија <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21098&langId=en>

36 Balcanosh.net (2018) Безбедност и здравје при работа – Студија за Македонија <http://project-balkanosh.net/wp-content/uploads/2018/11/OCCUPATIONAL-SAFETY-AND-HEALTH-STUDY-MACEDONIA.pdf>

37 Европска комисија (2020) Извештај за С. Македонија 2020 https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf

38 Евростат (2020) Родова статистика https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Gender_statistics#Education

39 Царовска, М. (2019) Индекс за родова еднаквост за С. Македонија https://eurogender.eige.europa.eu/system/files/events-files/gender_equality_index_macedonia_eng.pdf

40 Еврофаунд (Eurofound) (2018) Живеење и работа во С. Македонија <https://www.eurofound.europa.eu/country/north-macedonia#equality-and-nondiscrimination-at-work>

Патријархалните родови улоги се наметнуваат во многу домаќинства во Северна Македонија, особено кај ромските и албанските етнички малцинства. Појавата станува сè позачестена кај етничките малцинства во руралните области.⁴¹ Овие родови улоги резултираат во тоа што жените трошат седум пати повеќе време од мажите на домашни задачи.⁴² Оваа стереотипна поделба на родовите улоги е отсликана на пазарот на трудот, бидејќи некои работни места ги вршат претежно жени – а овие се меѓу најмалку регулираните и најниско платените работни места. Покрај тоа, жените се примарно вработени на пониски позиции. Неактивноста на жените е под влијание и на етничката припадност: 40% од жените Ромки и 46% од Албанките се неактивни.⁴³

Мерките за подобрување на рамнотежата меѓу работата и приватниот животот се фокусираат на загарантирано породилно отсуство за мајки, отсуство

за татковци и додаток за породување, посочува Националната стратешка група. Татковците имаат право на платено отсуство за породување до седум дена, иако ова влегува во поширок закон кој вклучува отсуство за други лични и семејни работи. Татковците исто така имаат право на породилно отсуство што не го користела мајката. Сепак, малку татковци го користат своето породилно отсуство. Другите мерки за рамнотежа помеѓу работата и животот споменати од НСГ вклучуваат право на мајките за пауза од вкупно 1,5 часа од работното време за доење, додека нивното дете не наполни една година.⁴⁴ Исто така, работниците се заштитени од прекувремена работа и ноќна работа додека се бремени и додека нивното дете не наполни една година, а тоа може да се продолжи сè додека детето не наполни три години (Закон за работни односи, член 64). Националната стратешка група споменува и некои случаи на незаконски промени во работните улоги на жените на крајот од породилното отсуство.

41 УСАИД (2019) УСАИД/Извештај за родова анализа на С. Македонија <https://banyanglobal.com/wp-content/uploads/2019/09/USAID-North-Macedonia-Gender-Analysis-Report.pdf>

42 Царовска, М. (2019) Индекс за родова еднаквост за С. Македонија https://eurogender.eige.europa.eu/system/files/events-files/gender_equality_index_macedonia_eng.pdf

43 УСАИД (2019) УСАИД/Извештај за родова анализа на С. Македонија <https://banyanglobal.com/wp-content/uploads/2019/09/USAID-North-Macedonia-Gender-Analysis-Report.pdf>

44 Министерство за труд и социјална политика <http://www.mtsp.gov.mk/>

СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА И ИНКЛУЗИЈА

ДОМУВАЊЕ

Бездомници, деца на улица и лишување од дом се највидливите форми на сиромаштија и социјална исклученост во Северна Македонија. Недостигот од официјални податоци и сеопфатни проценки ја загрозува ефективната на политичките интервенции насочени кон справување со лишувањето од домување. Лишувањето од домување во земјата опфаќа супстандардно домување, немање пристап до домување и несигурност во домувањето⁴⁵. Во 2017 година, според Евростат, 46,3% од луѓето во Северна Македонија живееле во пренатрупани живеалишта, што е скоро двојно повеќе од просекот на ЕУ за 2018 година.⁴⁶ Стапката беше 64,1% за оној дел од населението кое е во опасност од сиромаштија. Во истата година, 10,1% од населението било лишено од домување во сериозни размери. Всушност, покрај живеењето во пренаселени услови, овие луѓе исто така биле повлијаени и од следниве фактори: недостаток од бања и тоалет; кров што протекува; или премногу темни простории за живеење. И на крај, 11,7% од луѓето во 2017 година живееле во домаќинства кои потрошиле 40% или повеќе од нивниот изедначен расположлив приход за домување. Ромското малцинство

е најпогодена етничка група од лишувањето од домување. Во 2016 година, 28% од ромската заедница живееле во несоодветно домување.⁴⁷ Друг отежнувачки елемент е масовната внатрешна и надворешна миграција, предизвикана од слабоста на националната економија и високата стапка на невработеност. Резултатот од ваквата миграција е недостаток на пристојно и достапно домување во поголемите градови и напуштени станovi во руралните области.⁴⁸

Пристапот на владата е дефиниран во Националната стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалното исклучување (2020-2020). Европската мрежа за социјална политика посочува дека документот дефинира широка стратегија за справување со сиромаштијата и социјалното исклучување и дека не е придружена со механизми за следење, ниту има фискално сценарио или буџет. Оттука, неговата имплементација не може ефективно да се процени.⁴⁹ Домувањето се споменува во документот како еден од приоритетите на политиките, а не се споменуваат посебни цели и индикатори. Главната цел е да се „постигнат стандардни и усогласени услови за домување за граѓаните кои се сметаат за социјално исклучени во домувањето“.⁵⁰

45 ЕСПН (2019) Национални стратегии за борба против бездомништво и исклученост од домување – С. Македонија <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21634&langId=en>

46 Евростат (2020) Статистика за домување https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Housing_statistics#Housing_quality

47 ЕСПН (2019) Национални стратегии за борба против бездомништво и исклученост од домување – С. Македонија <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21634&langId=en>

48 Хабитат за човештвото (2020) Профил на земја за С. Македонија <https://www.habitat.org/sites/default/files/documents/North%20Macedonia.pdf>

49 ЕСПН (2019) Национални стратегии за борба против бездомништво и исклученост од домување – С. Македонија <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21634&langId=en>

50 Министерство за труд и социјална политика (2010) Национална стратегија за ублажување на сиромаштијата и социјалната исклученост во Република Македонија 2010-2020 година <https://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/strategy.pdf>

ДОБРА ПРАКТИКА

ХАБИТАТ МАКЕДОНИЈА

Хабитат Македонија⁵¹ е социјално претпријатие формирано од невладината организација и две компании со ограничена одговорност и е поврзано со глобалната непрофитна мрежа за домување во сиромаштија – Хабитат за човештвото. Неговата мисија е да обезбеди едноставни, пристојни и достапни решенија за домување за оние кои живеат во сиромаштија. Разновидната природа на Хабитат Македонија е комбинирана со хетерогено портфолио на активности, кои обединуваат компоненти за волонтерство, градежништво, развој на капацитети, развој на заедницата и застапништво. Овие компоненти ја зголемуваат јавната свест за трансформационата способност на пристојното домување. Сепак најоригиналната карактеристика на работењето на социјалното претпријатие е неговиот партнерски модел со микрофинансиски субјекти.

ПРАВЕДНА ТРАНЗИЦИЈА КОН

ЗЕЛЕНА ЕКОНОМИЈА

За да се спроведе зелена транзиција, Северна Македонија направи одреден напредок кон усогласување со стандардите на ЕУ. Од 2011 година, донесени се само неколку нови закони за еколошки прашања. Законодавството за животна средина најмногу се состоеше од усвојување измени

и дополнувања на постојните закони и развој на подзаконски акти. Главната мотивација е потребата да се исполнат барањата на законодавството на ЕУ. Брзината на процесот не е голема, а усогласувањето на правната рамка со законодавството на ЕУ е сè уште во рана фаза. Главна причина е ограничувањето на националниот капацитет за имплементација,⁵² а техничкиот и административниот капацитет на Северна Македонија треба да се подобри. Земјата подготвува закон за клима и сеопфатна стратегија за климатско дејствување што е во согласност со рамката на ЕУ 2030 година. Од друга страна, подготовката на Националните енергетски и климатски планови во согласност со обврските од Енергетската заедница е во завршна фаза, како и интеграцијата на климатските активности во другите сектори. Сепак, Европската комисија во својот извештај за Северна Македонија во 2020 година забележува дека се потребни повеќе напори за спроведување на Парискиот договор.⁵³

БОРБА ПРОТИВ СИРОМАШТИЈА

Сиромаштијата е сè уште примарен проблем во Северна Македонија, бидејќи над 20% од населението беше изложено на ризик од сиромаштијата во 2017 година. Процентот е многу сличен дури и откако ќе бидат земени предвид социјалните трансфери. Двата индикатори се околу 5 проценти над просекот на ЕУ.⁵⁴ Според гледиштето на Националната стратешка група, Северна Македонија направи значителен напредок во последните неколку години за намалување на сиромаштијата. Земјата во моментот претрпува сеопфатна реформа

51 Хабитат за човештвото Македонија (2020) Што работаме <http://www.habitat.org.mk/?page=program>

52 Обединети нации (2019) Прегледи за ефикасноста на животната средина во С. Македонија https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/epr/epr_studies/ECE.CEP.186.Eng.pdf

53 Европска комисија (2020) Извештај за С. Македонија https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf

54 Евростат (2020) Статистика за сиромаштија со приход https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Income_poverty_statistics&oldid=440992#At-risk-of-poverty_rate_and_threshold

на системот за социјална заштита, која вклучува целосна реформа на шемите за парични надоместоци, како и промени во начинот на дизајнирање и доставување услуги на корисниците. Се очекува оваа реформа да помогне подобро да се таргетираат децата и семејствата со деца што живеат во сиромаштија и да ги заштити поефикасно од разорните ефекти на сиромаштијата, наведува НСГ.

ДОБРА ПРАКТИКА МАКЕДОНСКА ПЛАТФОРМА ПРОТИВ СИРОМАШТИЈА (МППС)

МППС⁵⁵ е мрежа посветена на борбата против сиромаштијата, која е дел од европската мрежа за борба против сиромаштијата. Активностите на оваа организација за ублажување на сиромаштијата и ефектите од истата вклучуваат застапување и лобирање, истражување и анализа, како и конкретни интервенции. Меѓу другите документи, МППС ги изработува извештаите за надзор на сиромаштијата, комуникациски алатки кои имаат за цел да ги опишат клучните случувања и трендови за сиромаштијата. Тие го проценуваат влијанието на ЕУ, ги идентификуваат клучните прашања што имаат влијание врз луѓето во сиромаштијата и предлагаат решенија. Пристапот на МППС е партиципативен: тој се обидува да ги вклучи луѓето кои се соочуваат со сиромаштија во процесите на донесување одлуки што директно ги засегаат.

ЗДРАВСТВЕНА ГРИЖА

Генерално, организацијата на здравствената заштита во Северна Македонија се заснова на добро воспоставен здравствен систем и мрежа на јавни здравствени услуги со добра географска дистрибуција. Сепак, постојат разлики на регионално ниво за пристап до специјалистичко-амбулантно лекување и здравствена заштита на секундарно ниво. Здравствената мрежа беше воведена во 1991 година со цел делумно вклучување на приватните здравствени организации во јавниот здравствен систем. Нивната улога во рамките на системот е да обезбедуваат здравствени услуги – кои ги купува Фондот за здравствено осигурување – кога јавниот систем е недоволен. Социјалните разлики влијаат и на здравствената заштита во Северна Македонија. Скоро една третина од сите здравствени услуги се плаќаат од џеб, така што овие имаат големо влијание врз нееднаквостите во однос на неисполнетите потреби.⁵⁶ Националната стратешка група прецизира дека пристапот до социјалната заштита, вклучително и здравствената заштита, е загарантиран за барателите на азил, за лицата на кои им е даден азилантски статус, како и за лицата со супсидијарна заштита.

Недостатокот од медицински персонал, особено специјалисти, како и недоволната употреба на технолошки напредна медицинска опрема се други главни проблеми за националниот здравствен систем. За да се ублажат нееднаквостите во здравството, активирана е програма која е насочена главно кон ромската

55 Македонска платформа против сиромаштија (2020) За нас http://www.mpps.org.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=88&Itemid=104

56 Европска опсерваторија за здравствени системи и политики (2017) Преглед на здравствениот систем на поранешна југословенска Република Македонија https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0006/338955/Macedonia-HiT-web.pdf?ua=1

заедница, како и кон луѓето кои живеат во оддалечени области, луѓето кои живеат со ХИВ/СИДА, корисниците на дрога и лицата со попреченост. Ромската заедница наидува на неколку пречки во пристапот до здравствените услуги.⁵⁷ Треба да се напомене дека работата на здравствените капацитети во Македонија во текот на изминатата деценија беше тешко да се процени како резултат на недостаток од квалитетни статистички податоци.⁵⁸ Националната стратешка група

исто така го споменува воведувањето на електронскиот систем за управување со здравствени податоци во 2013 година како позитивна иновација, што, меѓу другото, значително го намали времето на чекање за лекарски состаноци. И покрај неговите слабости, здравствениот систем на Северна Македонија добро реагираше на првичната епидемија на Ковид-19 во март 2020 година. Сепак, вториот бран ја погоди земјата во текот на летото, а системот се најде под значителен стрес.⁵⁹

57 Европска комисија (2020) Работен документ на службите на Комисијата – Извештај за С. Македонија за 2020 https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf

58 Европска опсерваторија за здравствени системи и политики (2017) Преглед на здравствениот систем на поранешна југословенска Република Македонија https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0006/338955/Macedonia-HiT-web.pdf?ua=1

59 Европска комисија (2020) Извештај за С. Македонија https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf

ГРАЃАНСКИ ПРОСТОР

Врз основа на резултатите од мониторингот реализирани од ЦИВИКУС (CIVICUS), граѓанскиот простор во Северна Македонија може да се дефинира како стеснет. Националната стратешка група ги препознава напорите на претходните влади да ги вклучат граѓанските организации во процесите на донесување одлуки. Поточно, НСГ го споменува создавањето на Кодексот за добра практика за учество на граѓанското општество во процесите на креирање политики како релевантен напредок. Сепак, постои голема потреба за ажурирање на овој документ во наредните години, бидејќи тој беше дел од Стратегијата за соработка на Владата со граѓанскиот сектор во периодот од 2012 до 2017 година. Изнесени се некои критики за недостаток на имплементација на оваа стратегија, особено од локалните власти.

СЛОБОДА НА ЗДРУЖУВАЊЕ

Правната рамка за слобода на здружување беше разработена од работна група во Министерството за правда со учество на истакнати членови на граѓанското општество. Воведена е во 2010 година и формално е дефинирана во член 10 од Законот за здруженија и фондации. Законот е усогласен со Европската конвенција за човекови права и, во најголем дел, со Основните принципи за статусот на невладините организации во Европа донесени од Советот на Европа. Сепак, неговото спроведување во пракса сè уште преставува предизвик. Во 2017 година, пријавени се значителен број случаи на индиректен притисок, инспекции и опструкции од страна на институциите.

Всушност, законот не вклучува регулатива за заштита од вклучување на трети лица.⁶⁰ Неодамна беа воведени некои измени преку Законот за јавни собири и Законот за полиција, кои не се во согласност со законодавството или со природата на активностите на граѓанското општество.⁶¹ Според Националната стратешка група, овие поставки претставуваат закана за правото на мирно собирање.

СЛОБОДА НА ГОВОР И СОЦИЈАЛЕН ДИЈАЛОГ

Што се однесува до слободата на говорот, Северна Македонија е на 92-ро место според Светскиот индекс за слобода на печатот во 2020 година, според проценката на Репортери без граници, за три позиции повисоко од претходната година и со резултат подобрен за 0,38 поени. Националниот извештај на Репортери без граници посочува дека, иако сегашната влада престана да финансира рекламирање на своите активности, општините не го сторија тоа, и ова останува да биде ограничување на слободата на печатот и форма на притисок. Понатаму, високи владини претставници демонстрираат тенденција да се закануваат и да се навредуваат новинари.⁶²

Социјалниот дијалог во Северна Македонија е слаб, како и улогата на социјалните партнери. Членството во синдикатот се намалува паралелно со капацитетот на синдикатите да ги застапуваат работничките права. Во приватниот сектор, двопартискиот социјален дијалог е слаб, а социјалните партнери не придонесуваат за зајакнување на колективните договори.⁶³

60 Огненовска, С. и Трајковска, С. (2017) Следење на поволната опкружувачка околина за развој на граѓанското општество во Македонија во 2017 година <https://rcgo.mk/wp-content/uploads/2018/10/report-on-the-enabling-environment-for-civil-society-development-in-macedonia-in-2017.pdf>

61 УСАИД (2019) Извештај за човекови права во С. Македонија 2019 година <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/NORTH-MACEDONIA-2019-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf>

62 Репортери без граници (2020) С. Македонија <https://rsf.org/en/north-macedonia>

63 Европска комисија (2020) Извештај за С. Македонија за 2020 година https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf

Мониторот за социјални права 2020 на СОЛИДАР е развиен во рамките на програмата Заедно за социјална Европа, кофинансирана од Програмата на ЕУ за вработување и социјална иновација (EaSI). Дава увид во состојбата со социјалните права во 17 европски земји. Мониторот ја проценува состојбата на социјална Европа во однос на еднаквоста на можностите, фер услови за работа, социјалната заштита, вклученоста и граѓанскиот простор врз основа на истражувањата на граѓанските организации кои работат на терен во комбинација со статистички податоци и научни наоди. Тоа го прави врз основа на набљудувањата на Националните стратешки групи формирани во секоја од овие земји од член или партнер на СОЛИДАР. Мониторот за 2020 година исто така анализира до кој степен овие аспекти се рефлектираат во Специфичните препораки за земјите од процесот на Европскиот семестар кон социјално одржливо закрепнување по кризата со Ковид-19.

ОДГОВОРЕН УРЕДНИК:

Микаел Леји (Mikael Leyi)

АВТОР:

Мартина Корти (Martina Corti)

НООРДИНАЦИЈА НА ИЗДАНИЕТО:

Карлос Ролдан Мехијас (Carlos Roldán Mejías),
Виолета Меото (Violeta Meotto), Џеде Холевииин
(Jedde Hollewijn), Џули Мартинауд (Julie Martinaud).

ЛЕКТУРА:

Себастијан Мофет (Sebastian Moffett)

ПРЕВОД ОД АНГЛИСКИ:

Перица Сарџоски

ГРАФИЧКИ ДИЗАЈН:

Максимилијан Фишер (Maximilian Fischer)

СО ПРИДОНЕС НА:

Институт за развој на заедницата (ИРЗ) –
Community Development Institute (CDI)

Институт за развој на заедницата
Community Development Institute
Instituti për Zhvillim të Bashkësisë

www.cdi.mk

MACEDONIA

Оваа публикација е изработена со финансиска поддршка на Европската Унија. Информациите содржани во оваа публикација не ги одразуваат позициите или мислењата на Европската комисија.

© SOLIDAR 2020

solidar

СОЛИДАР е европска мрежа од повеќе од 50 граѓански организации кои опфаќаат неколку милиони граѓани низ цела Европа и ширум светот. СОЛИДАР ги пренесува вредностите на нејзините организации-членки до ЕУ и меѓународните институции во трите главни сектори на политики: социјалните работи, меѓународната соработка и доживотно учење.

За повеќе информации www.solidar.org

Avenue des Arts, 50
1000 Brussels - Belgium
+32 2 500 10 20
www.solidar.org
@SOLIDAR_EU

